

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 33

Januari

2014

Ikonsällskapets styrelse önskar samtliga medlemmar en god fortsättning på det nya året och varmt välkomna till vårens möten!

TORSDAGEN 20 FEBRUARI kl. 18:30. Stockholms universitet, Frescati, sal E 397 (hus E plan 3), T-banestation: Universitetet. Kvällen avslutas med tésamkväm. För icke-medlemmar kr. 50:

CARL-MAGNUS SÖDERHOLM : EN IKONODUL I 'MÖRKASTE SMÅLAND'

Den som besöker Bäckebo kyrka, en tegnékyrka i östra Småland tillhörande Växjö stift, blir lätt förbryllad. På ett sidoaltare i kyrkan kan man mötas av ikoner och exeter som refererar till festdagar inom ortodoxa kyrkan, i vissa fall t.o.m. icke existerande i den protestantiska festkalendern.

Förklaringen är den att kyrkans ansvarige präst, Carl-Magnus Söderholm, är en sann ikonodul med djupa kunskaper inom ortodox teologi och f.ö. själv ikonmålare. Han kommer att berätta om bakgrunden, och om reaktioner från församlingsmedlemmar m.m.

Kvällen blir en naturlig fortsättning på höstens tema: hur man i Sverige tidigare förhållit sig till ikoner, också hur ikonerna på 1950-talet började vandra in i Sverige Och nu alltså möten med ikonerna idag, i en församling utan ortodoxa traditioner.

MÅNDAGEN 17 MARS kl 8:30 Stockholms universitet, sal E 420, (hus E, plan 4) I övrigt se ovan. Kvällen avslutas med tésamkväm.

ÅRSMÖTE.

Stadgeenliga handlingar kommer att utsändas. Efter förhandlingarna:

ÄNGLARNAS TYSTNAD

- en DVD behandlande kyrkosången inom ortodoxa kyrkan. Den följer denna i flera traditioner, främst i Ryssland, Grekland, Egypten och Etiopien. Man besöker såväl små bykyrkor som väldiga klosterkomplex. Filmen är njutbar både visuellt och auditivt! Filmen kommenteras av Paul Nordgren

ONSDAGEN 23 APRIL kl. 18:30 Stockholms universitet, sal E 420, (hus E, plan 4). I övrigt se ovan. Kvällen avslutas med tésamkväm.

**GAMMALTROENDETEOLOGI OCH IKONER.
ELISABETH LÖFSTRAND OCH ULF ABEL SAMTALAR**

Målet för vårens resa är i skrivande stund inte helt klart. Det mest aktuella alternativet är att återvända till Riga och den gammaltroendekatedral vi besökte där 2012. Detta oförglömliga besök avslutades med att vi fick en inbjudan att närvara vid en gudstjänst. Denna unika generositet kunde vi pga reseplaneringen inte hörsamma. Vår tanke är att nu återvända och denna gång inkludera ett gudstjänstbesök. Kontakt med kyrkan har tagits. Utformning av resan blir beroende av det svar vi får.

NÄR IKONERNA VANDRADE IN I SVERIGE

I

Även om den här krönikan i första hand behandlar 1900-talets andra hälft är det en händelse från tidigare som först bör nämnas, därför att den på flera sätt regenererat mycket av det som senare händer. Det jag tänker på är Olof Aschbergs donation av ca 250 ikoner till Nationalmuseum år 1933, vilken 1952 följdes av en kompletterande gåva omfattande 30 ikoner. Donationen måste räknas till de mer betydelsefulla i museets historia. Ett tidigt exempel på dess verkan är Helge Kjellins bok ”Ryska ikoner i svensk och norsk ägo” (1956), som till stor del bygger på den aschbergska samlingen, dominerad av ryskt material.

Det är på 50- och 60-talet som ett något bredare ikonintresse börjar kunna skönjas, vilket har flera förklaringar. Det var nu som resor till Grekland och Balkan börjar bli vanliga. Detta sammanfaller också med att ortodoxa invandrare från bl.a. Grekland kom med sina familjeikoner i bagaget och firade gudstjänst på platser som t.ex. Olofström. Samtidigt presenterar bildkonstnärer som Torsten Renqvist och Gösta Gierow sina intryck från Grekland och av ikonmåleriet, liksom också poeter som Östen Sjöstrand, Hjalmar Gullberg och, den främste i sammanhanget, Gunnar Ekelöf. Hans ikonintresse gick f.ö. tillbaka ända till 20-talet. Ekelöfs Diwan-trilogi, d.v.s. samlingarna ”Diwan över Fursten av Emgión” (1965), ”Sagan över Fatumeh” (1966), och ”Vägvisare till underjorden” (1967), har haft avgörande betydelse för svenskarnas ikon- och Bysansintresse!

1961 hölls den första liturgien på svenska språket, i Tito Collianders översättning, i den finska ortodoxa kyrkan, då i ett kapell på S:t Jacobs kyrka (vid Operan) i Stockholm, som man delade med esterna. Det är också nu som Christofer Klasson börjar sin verksamhet som ortodox präst i Kristianstad och i bl.a. Olofström. 1968 hölls ett världskyrkomöte i Uppsala, då man samlade pengar för att gjuta det första ljusträdet – att tända levande ljus i kyrkan utöver altarljusen ansågs fortfarande som ett katolskt bruk. Och i ljusträdens spår kom ikonerna och retriterna. Martin Lönnebo, en av dem som aktivt arbetade för detta, var vid denna tidpunkt kaplan vid domkapitlet i Uppsala.

Det är likaledes nu, på 60-talet, som man börjar finna både enstaka föreläsningar och kurser om ikoner och ikontraditionen, dock ännu inte i praktiskt ikonmåleri. Hösten 1965 anordnades en sådan kurs, troligen en av de tidigaste, av Kursverksamheten vid Stockholms Universitet. Den hölls av författaren till dessa rader, omfattade fem kvällar och behandlade enligt programmet ikonmåleriets innebörd och bildspråk, teknik och historia. Man höll till på Nationalmuseum. En av kvällarna skulle museets ikonkonservator, ryskfödde Boris Titov, enligt programmet medverka. Troligen var man inte säker på att kursen i sig var tillräckligt lockande. För att därför göra den mer attraktiv utlovar programmet denna kväll möjligheten att ”diskutera... egna ikoner”. Erbjudandet behövde inte återkomma. Redan i följande års program kallas serien ”mycket uppskattad”.

I januari 1972 hålls en tvådagarskonferens på Sigtunastiftelsen med 45 deltagare om ikoner och modern andaktskonst. Denna hade i december föregåtts av en kurs i ikonmåleri anordnad i Skeppsholmskyrkan i Stockholm, med den holländske fader Robert de Caluwé från Helsingfors som lärare. Båda aktiviteterna var de första i sitt slag. Fader Robert medverkade även i Sigtuna. Vid bägge dessa tillfällen stod Svenska kyrkans kulturinstitut och dess ledare Tuve Nyström som huvudorganisatör. I Skeppsholmskyrkan liksom i Mariakyrkan i Sigtuna visades parallellt en utställning av finska moderna ikoner.

I fortsättningen återkommer föreläsningar om ikoner liksom kurser i ikonmåleri allt oftare. Fader Robert börjar ge kurser på flera håll i landet. 1975-79 förekom en kyrkoestetisk linje med ikonmåleri vid Oskarshamns folkhögskola. Lärare var den i svenska stiftet i Finland prästvigde Erland Forsberg, vilken som

ikonmålare är elev till fader Robert. Forsberg kom att i fortsättningen verka som ikonmålare och handedare i ikonmåleri i Sverige.

En ny etapp i fråga om uppskattningen av ikoner är definitivt inledd.

- Ulf Abel

II

Kanske ska man när det gäller synen på ikoner i Sverige före 1900-talets andra hälft påminna om att Albert Engström var en av de första kulturpersonligheter som offentligt uttryckte sin uppskattning av ikonerna som konstverk. Efter en resa till Moskva i mitten på 20-talet skrev han: ”Jag tror, att detta är det vackraste jag sett i mitt liv – i fråga om konst... Varje bild har sin säregna skönhet och variationerna äro oräkneliga. En sådan harmoni mellan färger har varken förr eller senare blivit uppnådd”.

Enstaka präster i Svenska kyrkan kom under 40-talet och framåt att intressera sig för ikoner, bland dem Christofér Klasson som i början på 50-talet var komminister i Länna i Strängnäs stift. En annan präst i samma stift, Axel Haerberger, hade också ett stort ikonintresse och när han dog 1961 donerades en samling till Sörmlands Museum. Båda dessa präster tillhörde den högkyrkliga rörelsen men generellt sett kan man under den här perioden knappast se något starkare samband mellan den liturgiska förnyelsen och ikonkonsten.

Som Ulf Abel noterat växte dock ett bredare intresse för ikoner fram på 60-talet. Här fanns också en del utländska influenser. Ikonkopior hade börjat spridas som andaktsbilder i den katolska världen och klostret i Chevetogne i Belgien bidrog med en bred variation av olika motiv. Åtskilliga svenskar besökte Chevetogne där man bland annat firade liturgi enligt östkyrklig rit i ett nybyggt kapell med bysantinskt influerade fresker.

En av de första svenska konstnärer som anknöt till den bysantinska traditionen var Bengt Olof Kälde. Han hade utbildat sig i ikonmålning i Athen och fick också en gedigen skolning i München när det gällde glaskonst och mosaiker. Hans stora absidmosaik i Kila kyrka i Sörmland blev färdig 1967 och är ett betydande prov på en bysantinskt påverkad kyrkokonst. Kälde kom senare att få flera uppdrag när det gällde ikonrelaterade konstverk för kyrkor över hela landet.

Lite senare kom andra konstnärer att bidra med ikoninspirerade verk i svenska kyrkor. Sven-Bertil Svensson målade en större altartriptyk för Örsjö kyrka i Småland och Erland Forsberg skapade 1979 ett stort ”ikonskåp” för S:t Laurentii kyrka i Lund. Också dessa båda konstnärer blev senare representerade i flera kyrkor och kapell runt om i landet.

Just Erland Forsberg kom att få en stor betydelse för ikonmåleriets spridning i Sverige, bl.a. som lärare vid Oskarshamns folkhögskola från 1974. Han hade fått inspiration och utbildning i Finland av fader Robert de Caluwé och kom nu att på svensk mark föra den traditionen vidare. Hans konstnärskap har för övrigt blivit föremål för en akademisk avhandling i Finland, publicerad 2005: *In pursuit of the genuine Christian image. Erland Forsberg as a Lutheran Producer of Icons in the Fields of Culture and Religion* av Juha Malmisalo.

I den avhandlingen kan man hitta en schematisk bild över de olika personer och nätverk som bidragit till ikonmåleriets i Sverige. Johannes Deurloo beskrivs som bildare av en egen skola. Ulla Gernandt nämns som en mottagare av impulser från Robert de Caluwé. I ett nästa led lyfter Malmisalo fram bland annat Kjellaug Nordsjö och Lars Gerdmar.

Från 70-talet och framåt har säkert den ortodoxa invandringen till Sverige också bidragit till spridandet av kunskap om och intresse för ikonernas värld. Före 1980 fanns det en handfull ortodoxa kyrkor i Sverige, inget av dem med ikoner i en mer klassisk stil. Sedan dess har det tillkommit en rad kyrkor runt om i landet, ofta med ikoner från ortodoxa länder som Grekland, Rumänien och Serbien. I den finska ortodoxa kyrkan i Stockholm har den gamla pastellfärgade ikonostasen bytts ut mot en mer stram och klassisk modell med ikoner av Marja-Liisa Alm. Ikoner med en starkare grekisk profil av Efti Papadopoulou Georlin har nyligen kunnat ses på utställningar i Stockholm.

Många namn på moderna ikonmålare kunde nämnas i detta sammanhang men det skulle föra för långt. Låt oss bara konstatera att ikoner under knappt femtio år har introducerats i ett stort antal svenska kyrkor, från katedraler till frikyrkokapell. Det är kanske en av de mest intressanta ekumeniska händelserna i vår samtid.

- Torsten Kälvemark

NU ÄR DAGS att betala medlemsavgiften för 2014! 200 kronor per person, postgiro 1210533-4

HAR DU E-MAIL? Ge oss Din maildress! Enklare, snabbare, billigare och miljövänligt!

IKONSÄLLSKAPET

Ordförande: Ulf Abel, Oxundavägen 42, 19946 Upplands Väsby, e-post: ulf.abel@tele2.se

Rundbrevet: Kaj Engelhart, Karlbergsv.74, 11335 Stockholm, e-post: kajcaritas@hotmail.com